

-21- 1

ОТЧЕТ на БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА БАНКА
за 1943 г.

Господин Министре,

В изпълнение на чл. 67. от закона за Банката, чест имаме да Ви представим отчета ѝ за 1943 г., заедно с годишната равносметка, с молба за одобрение от почитаемия Министерски съвет.

ОБЩ ПРЕГЛЕД

През изтеклата 1943 г. се очертават вече с всичката си тежест резултатите от стопанското ни и финансово обвързване с Германия. Държавните финанси, банковата дейтелност и целокупността на стопанското развитие се свързват все по-тясно през изтеклата година с благоприятния или неблагоприятен изход на войната за силите от Оста. Равновесието между предлагането и търсенето на богатата продукция да се нарушава, поради все по-настойчивите искания от страна на съюзниците ни, да ги подкрепяме било пряко с военна сила или косвено с храни и сурови материали. В спогодбите по клиринга ни с Германия се изразява все по-резко желанието да се изкупуват произведенията ни на ниски цени в вреда на цялото ни народно стопанство. Механизмът на клиринга ни с Германия, сключен още през 1940 г., се прилага най-динамично през 1943 г., поради безизходното положение в което изпадна Германия.

Българската народна банка не беше в състояние и през 1943 г. да възпре безспириото увеличение на паричното обращение, нарастването на държавните задължения към Банката, както и износа на ниски цени на българското производство, насочен изключително към Германския Райх. Одобряването на клиринговата спогодба с Германия от 1940 г. и специално на клаузите, засягащи компетентността на Б.н.б., превърна по следната в безволен изпълнител на чужда за народните интереси банкова политика. А изменението на банковия закон през 1941 и 1942 г., относно покритието на паричното обращение и неограниченото кредитиране на държавата чрез емисионния институт, се отрази извънредно неблагоприятно през 1943 г. на банковия баланс. Най-верният указател за това влошено състояние на баланса е разширяващата се инфлация през отчетния период.

Независимо от това, паричната нестабилност се усилваше и поради приближаващите се военни действия до нашите граници. Частните предприятия, отделните домакинства и лица започнаха да задържат

все по-голяма част от разполагаемите средства. Съображения от фискален характер допринесоха за това задържане на парите. Всички мерки, които бяха взети през 1943 г. за използване на укритите парични средства, останаха безрезултатни. Нито 5 % народен заем, нито пък обменянето на едрите банкноти от по 5,000 и 1,000 лева, допринесоха за възпиране на паричното обращение или за ограничаване на държавните дългове. По тези причини паричното обращение и държавните дългове продължаваха да нарастват застрашително и през отчетната година.

Необходимо е да се подчертае, че държавните разходи продължаваха да поглъщат все по-голяма част от общия национален доход. Главното приходно перо е увеличението на косвените данъци и на краткосрочните кредити.

ПРОИЗВОДСТВО -

Както земеделското, тъй и индустриалното производство станаха изцяло по знака на независимостта ни от нуждите на Германския Райх. Голямата оскъдица, която застрашаваше прехраната на населението, поради неконтролирания износ за Германия, беше само до известни размери смекчена, поради богатата реколта на зърнени храни през 1943 г. Тъй, по отношение на 1942 г. имаме следното увеличение на зърнените храни: 50 % за пшеницата; 22.5 % за царевичата; 10 % за слънчогледа и 44 % за картофите.

Индустриалното производство срещна големи затруднения, поради невъзможността за индустрията ни да се снабдява с сурови материали, както от чужбина, тъй и от самата страна. Освен това, индустрията работеше повече за военните нужди и малка част оставаше за задоволяване народните потребности. През отчетния период се отбелязва увеличение на производството в мините, кариерите, солниците, хартиената индустрия и електропроизводството. Добивът на камените въглища за 1943 г. беше средно 335 хиляди тона месечно срещу 230 хиляди тона за 1939 г. Но въпреки това, чувствуваше се недостиг от каменни въглища вследствие увеличените нужди на ж.п. транспортите и на износа.

Общият индекс на обема на индустриалното производство е бил средно месечно 114 през 1942 г. и 110 за 1943 г.

Продажбите на едро от фабриките показват също така известно намаление. Индексът на обема на продажбите е бил 87 за 1942 г. срещу 84 за отчетната година.

Строителната дейност, поради общата несигурност, липсата на материали и забраната за строеж, беше извънредно много намалена.

ТЪРГОВИЯ -

19-3

Преди да се дадат сведения за търговията и за цените през 1943 г., необходимо е да се изтъкнат следните особености: 1/ данните с които си служим изразяват само официалния, т.е. митнически износ. В тях не са включени доставките на германските войски на наша територия. Освен това е установено, че за Германия беха извършвани контрабанди на различни количества стоки, за които липсват сведения. 2/ Сведенията, които ни дава Гл. дирекция на статистиката за движението на цените изразяват само официалните, т.е. нормираните цени. По точно указание за тъй наречените цени на "черната борса" нямаме. А зайно е, че те играят голяма роля в стопанските отношения и в разпределение на доходите през време на война. 3/ Цялата ни система за цените от едно десетилетие насам у нас, т.е. след преоценката на долара и лирата и запазване стабилизационния курс на лева, изгуби естествената си връзка с международните цени и тези на златото. Тази система означаваше привързване чрез низки цени на българското производство към германското стопанство, вследствие формалното закотвяне на лева към райхсмарката.

Поради горепосочените особености, които са резултат на стопанско-политически причини, данните на Гл. дирекция на статистиката за 1943 г. не са в състояние да ни представят реалното движение на стоките и цените.

Оборотите на вътрешната търговия през отчетния период отбелязват значително увеличение на нормираните цени. Индексите на цените на едро при база 1939 г. = 100, са били: 188 през 1942 г., и 237 през 1943 г. Цените на дребно са били: 196 за 1942 г. и 252 - за 1943 г.

Голямото недоволство от низкото ниво на нормираните цени, изобщо, стана причина за изменение начина на изземване храните за държавни нужди. На земеделското население се даде възможност да разполага свободно с извънрядните стоки. Тази промяна допринесе за известно намаление цените на свободния пазар /"черната борса"/.

През 1943 г. се оформи новото "Върховно комисарство по военно-временното стопанство", което имаше за цел да съгласува всички служби по прекраната и вътрешната търговия. Нуждата от подобно комисарство е най-верния признак за засилващите се

недостатъци в размената и образуването на цените през 1943 г.

Външната ни търговия отбелязва увеличение по количество и по стойност: внос - 584 хиляди тона за 15.131 милиона лева срещу 536 хиляди тона за 12,929 мил. лева за 1942 г.; износ - 656 хил. тона за 16,271 милиона лева срещу 522 хиляди тона за 13,437 милиона лева. Търговският баланс приключва с актив от 1,140 мил. лева срещу 508 мил. лева за 1942 г. и пасив от 1,005 милиона лв. за 1941 г.

И през 1943 г. външната ни търговия е насочена изключително към Германия. Вносът от тази страна достигна 10,112 милиона лева = 66.8 % от общия внос срещу 8,104 милиона лева = 62,7 % за 1942 г. Износът е бил 12,796 мил. лева = 78.6 % срещу 9,728 мил. лв. = 72.5 % за 1942 г.

Търговията ни с Италия загубва значението си, поради настъпните в тази страна политически и военни събития.

Общо взето, вносът на суровите материали, дори при увеличени цени, претърпя голямо намаление. Той възлиза на 17 %, вместо 40 %, както беше случая през предвоенните години.

ДЕВИЗНА ПОЛИТИКА -

И през 1943 г. девизната политика на Б.н. банка се направляваше съобразно с постановленията на клиринговата спогодба с Германия от 1940 г. Главните постановления на тази спогодба, които засягаха автономната девизна политика на Банката са: 1/ незабавното изплащане на износа за Германия, без насрещно покритие от германски внос; 2/ премахване на отрицателната премия за райхсмарката; 3/ премахване на компенсационните сделки с Германия; 4/ установяване на твърд курс за райхсмарката и 5/ премахване на положителната премия за свободните девизи.

Всичките горепосочени постановления на клиринговата спогодба се отразиха върху клиринговото салдо с Германия. В края на отчетната година това салдо възлизаше на 624.9 милиона райхсмарки = 20,309 милиона лева срещу 414.5 мил. рмарки = 13.471 мил. лева за 1942 г. През 1943 г. салдото е нарастнало с 6.838 милиона лева или с 33.70 %.

Общо взето, купеното камбио нарастна през отчетния период на 36.029 милиона лева срещу 26.627 милиона лева за 1942 г., а продаденото - на 31.527 мил. лв. срещу 22.343 милиона лв. за 1942 г. Официалните курсове на Банката не претърпяха промени, с

изключение курса на лиретата, който беше намален на 17.IX.1943 г. от 427 на 325 лева за 100 лирети.

Клиринговите спогодби, които се уреждаха с участието на Б.н.банка не се измениха. През 1943 г. беше подновен и клиринга ни с Германия, който продължаваше да служи и през отчетния период като средство за кредитиране на германския Райх от страна на Б.н.банка. Нова клирингова спогодба беше сключена с Финландия на 18.VI.1943 г., и на същата дата беше възстановен режим на частните компенсации с Швеция.

ПАРИЧНО ОБРАЩЕНИЕ

Въпреки усилията, които бяха направени с емисията на 5 % вътрешен заем и обмената на банкнотите от 5000 и 1000 лева, за да се възпре инфлацията, като се използват задържаните в населението суми, паричното обращение продължаваше да нараства и през отчетната година. Инфлационистическото въздействие на увеличеното парично обращение върху нивото на цените, беше подсилено и от по-нататъшното издаване на 3 % съкровищни бонове, придобили качеството на законно платежно средство, /66.минист. постановление, Д.в.брой 108/1943 г./. В края на отчетната година тези бонове достигнаха 8.977 милиона лева срещу 1,836 мил. в края на 1942 г. Въпросните бонове са едно ново средство за държавно финансиране при 3 % лихва в тежест на народното стопанство.

Развитието на паричното обращение и на боновете се вижда от следната таблица:

год.	в обращение :			Индекс 1940 г. = 100	3 % съкр. бонове	Всичко в обращение	Индекс база 1940 г. = 100
	банкн.	монети	всичко				
1940	6.518	1.564	8.082	100	-	8.082	100
1941	13.467	2.247	15.714	195	-	15.714	195
1942	18.922	2.705	21.627	268	1.837	23.464	290
1943	23.860	2.877	26.737	330	8.978	35.715	442

Увеличението на банкнотното обращение /банкноти и монети/ от 21.627 мил.лв. в края на 1942 г. на 26.737 милиона лева за отчетния период е с 5.110 мил.лева, т.е. с 19 %. Всичките парични знаци, включително и боновете, достигат 35.715 мил.лв.

Увеличението от 12,251 милиона лева за отчетния период представя 34 % за една година.

Емитирането на 5 % народен заем 1943 г. даде до края на годината - 3.905 милиона лева постъпления.

КРЕДИТ -

Развитието на кредитната дейност на Банката през 1943 г. стоеше в тясна връзка с кредитирането на държавата, чрез изменението на чл.35., т.17. от закона за Б.н.банка, което даваше неограничени възможности на банковата управа за държавното финансиране. Тази дейност на Банката беше и в връзка с кредитирането на народното стопанство, което не можеше да бъде задоволявано от останалите банкови институти, въпреки разширената парична ликвидност, съпроводена с увеличението на влоговете и с нарастването на паричното обращение. До края на 1942 г. откупените и сконтирани съкровищни бонове /в пласменти и др. активи на Банката възлизаха на 5,225 мил. лв., в края на 1943 г. тази сума нарастна вече на 12,880 милиона лева.

Общо взето, дългът на държавата към Б.н.банка е възлизал на 10,084 мил. лв. в края на 1942 г., което съставлява 29.9 % от общия актив на Банката. В края на отчетната година този дълг достига 17,244 милиона лева = 37.6 % от общия актив на Б.н.банка. Що се отнася до авоарите на държавата при Б.н.банка, те са били 6.399 милиона лева в края на 1942 г. и в края на 1943 г. достигат цифрата 8.898 милиона лева, т.е. едно увеличение от кръгло 1,500 милиона лева.

Кредитирането на частното стопанство беше много ограничен през 1941 и 1942 г. През отчетната 1943 г. това кредитиране от страна на Банката се разширява, главно поради финансирането на тютюневата реколта. Портфейлът на Банката от сконтирани търговски записи и ефекти е възлизал средно през 1941 г. на 545 мил. лв.; през 1942 г. - 347 мил. лв., а през 1943 г. - 2,051 милиона лв. В края на 1943 г. тази сума достига вече 2,703 милиона лева.

Настъпили са известни промени и в краткосрочните аванси /без съкровищните бонове/: през 1941 г. те са били - 305 мил. лв. през 1942 г. - 446 мил. лв. и през изтеклата година - средно 617 милиона лева. Известно влияние за това покачване е упражнило даденото право на участниците в емитирания през май с.г. народен заем от набавяне парични средства при Банката, за попълване подписката на заема.

- 15 -

Положението на влоговете и пласментите при големите частни банки, Б.з.к. банка, популярните банки и пощенската спестовна каса е изразено в следващата таблица:

	В л о г о в е		
	1943 г.	1942 г.	разлика
Петте големи частни банки	8.099	6.784	± 1.315
Бълг. зем. и кооп. банка	15.621	13.571	± 2.050
Популярни банки	8.767	6.908	± 1.859
всичко в банки	32.487	27.263	± 5.224
Пощенска спестовна каса	8.389	6.632	± 1.757
	40.876	33.895	± 6.981
	П л а с м е н т и		
Петте големи частни банки	9.511	6.304	± 3.207
Бълг. зем. и кооп. банка	15.967	11.155	± 4.812
Популярните банки	6.363	5.040	± 1.323
	31.841	22.499	± 9.342

Забележка: в влоговете при Б.з.к. банка са спаднали предепозирванията от Спестовната каса и излишците на кооперативните сдружения.

Увеличението на влоговете и пласментите при големите частни банки е най-голямо при Банка бълг. кредит. Спестовната каса е привлекла влогове за 8.389 милиона лева срещу 6.631 мил. лв. за 1942 г. През отчетната 1943 г. Пощенската спестовна каса е привлякла влоговете на петте големи частни банки с 289.3 милиона лева. За тобелязване е, че общото увеличение на влоговете при кредитните институти и пощенската спестовна каса не съответствува на разширението на паричното обращение.

До като през 1939 г. срещу 4,245 милиона лв. банкноти в обращение е имало 15,685 мил. лева влогове, т.е. 370 %, през 1943 г. срещу 23.860 мил. лв. банкнотно обращение е имало 34.653 милиона лв. влогове, т.е. 145 %.

Ако към банкнотното обращение се прибавят и 3 % съкровищни бонове, то съотношението на паричното обращение към влоговете в края на 1943 г. е 105, а не 145 %. Това съотношение на увеличението на паричното обращение към влоговете показва увеличението на паричната ликвидност, без тя да може да бъде използвана при

кредитирането на народното стопанство. Всички мерки за използване на свободните, извън банковите институти, парични средства, не дадоха особени резултати. Нито емисията на 5 % проц. народен заем, нито обмяната на 5,000 и 1000 левовите банкноти или издаването на 3 % съкровищни бонове бяха в състояние да възспрат покачването на банкнотното обращение. Тези мерки също така не насочиха пряко-мерните парични средства към банковите институти. Нещо повече - през отчетната година жи се отбелязва едно засилено кредитиране на банковите институти от страна на Б.н. банка, което показва, че те не са разполагали с достатъчни средства за разширените кредитни нужди.

Паричните резерви на банките при емисионния институт са се движили по следния начин през последните три години : средно за 1941 г. - 1,323 милиона лв.; за 1942 г. - 2,723 мил. лв и през 1943 г. - 2,143 милиона лева. Тези цифри показват за значително намаление на резервите през изтеклата година.

През 1943 г. не са настъпили никакви промени в кредитните условия. Сконтният процент на Б.н. банка запазва нивото си от 5 %. Също така и дебиторните лихвени проценти на частните банки са се движили между 7 - 8 %, а влоговата лихва е била между 1-4 %, съобразно характера на влога.

- - - - -